

Талоқ (рисола) (10)

05:00 / 15.02.2017 3792

ИЙЛОНИНГ БАЁНИ

Ийлониинг луғавий ва шаръий маъноси: Ийло луғатда аҳд қилмоқ, қасам ичмоқ деган маъноларни англатади. Шаръий истилоҳда тўрт ой ёки ундан ортиқроқ муддат ичида аёлига яқинлик қилмасликка қасам ичишни ийло деб айтилади.

وَأَهْتَجُوزُ نَابِرْقَ كَرْتِى لَع نَاكْ ءَاوَسْ . اِقْلَطْمَ نِيْمِيْلَا غَلَلَا يِفْ هَانَعَمْ ءَالِيْإِلَا
نَابِرْقَلَطْ ءَاوَسْ هَتَجُوزُ بَرَقِيْ اِلْ نَابِرْقَلَطْ فَلَاحَلَا وَهَفْ عَرَشَلَا يِفْ هَانَعَمْ اِمْ اَخَلَا هَرِيْغْ
دِيْقْ وَ اِدْبْ اِهَبْرَقْ اِلْ هَلَلَاوْ : لِقْ اِبْ اِدْبْ اَطْفَلْبْ دِيْقْ وَ اِيْتَجُوزْ اَطْ اِلْ هَلَلَاوْ : لِقْ
ءَدْمْ وَ اِرَهْشْ ءَسْمَخْ ءَدْمْ يِيْتَجُوزْ بَرَقْ اِلْ هَلَلَاوْ : لِقْ اِبْ قَوْفْ اِمْفْ رَهْشْ ءَبْرْ ءَدْمْ
. ضْرْ اِلْ اَوْمَسَلْ اَمْ اَمْ وَ اِهْرَمْعْ لَوْطْ وَ ءَنَسْ .

“Ийло луғатда, аёли билан яқинлик қилишни тарк қилишга ёки бошқа нарсага мутлоқ қасам ичишдир. Шариатдаги маъноси, эр аёлига: “Аллоҳга қасамки, аёлим билан яқинлик қилмайман” ёки абадий лафзи билан қайдлаб: “Аллоҳга қасамки, у билан абадий яқинлик қилмайман” ёки тўрт ой ёки ундан кўпроқ муддатни қайдлаб: “Аллоҳга қасамки, аёлимга беш ой ёки бир йил ёки умрбод ёки осмону ер турғунича яқинлик қилмайман” деб, яқинлик қилмасликка қасам ичишдир” (Китобул фикҳ алаал мазаҳибил арбаа).

Шунинг учун бирор киши тўрт ой ёки ундан кўпроқ муддат ичида аёли билан ўзини сустиги ёки аёлидан норозилиги туфайли аёли билан қасамсиз қўшилмаса, бас бу ийло дейилмайди.

فَلِحْ نَوْدْ نَمْ اِبْضَغْ وَ اِلْسَاكْ اِدْعَاَصْفْ رَهْشْ ءَبْرْ اِيْطَوْلَا كَرْتْ وْلَفْ فَلَاحْ هَلَوْقْ
. اِعْرَشْ ءَالِيْ اِبْ سِيْلَفْ .

“Мусаннифнинг “қасамдир” деган қавли, яъни бепарволик ёки қасам ичмай аччиқ қилиб тўрт ой ёки ундан кўпроқ муддат яқинлик қилишни тарк қилиш шаръий ийло ҳисобланмайди” (Умдатур риоя).

ИЙЛОНИНГ ҲАҚИҚАТИ

Эр-хотин алоқалари доимий ҳисобланади. Лекин, ушбу алоқа доим ҳам бир хил тарзда бўлавермайди. Балки, баъзи бир сабаблар юзага келиб, ўртадаги алоқалар гоҳо ундай, гоҳо бундай бўлиб туради. Лекин, шариати исломия оилада ўзаро келишмовчилик чиқиб, эр-хотин ришталари узилишини ва бири иккинчисидан гўё эр-хотин бўлмагандек узоқ бўлишларини хоҳламайди. Шунинг учун Қуръони карим бунинг ечимини баён қилиб, эр тўрт ой ёки ундан зиёда муддат давомида аёлимга яқинлик

унинг зиммасига каффорат вожиб бўлади” (Дуррул мухтор).

نَاكَ كُبْرًا أَلَّا لَلْأَوْفِ كُتِّجَّ وَزَتْنِي لَأَقُ نَبَّابٌ عَفَاضًا إِذَا أَمَّا كَلْمًا لَلْهُفِضِي مَلَّو
أَيُّ لَوْمَ.

**“Мулкка изофа қилинмаса” дейилди, агар мулкка изофа қилиб:
“Агар сенга уйлансам, Аллоҳга қасамки, сенга яқинлик қилмайман”
деса, ийло қилувчи бўлади”** (Раддул мухтор);

2. **Талоққа аҳлият** – талоқда қандай шартлар мавжуд бўлса, ийлода ҳам ўша шартлар топилиши лозим, яъни ийло қилувчи киши ақлли, болиғ бўлиши зарурийдир. Шу боис балоғатга етмаган бола ёки мажнун ийло қилишни хоҳласа, унинг ийлоси дуруст бўлмайди.

حُورًا لِّلْهُو خَلَّ أَلَيْ لَزِيحًا نَتَّقُو عَ حُوكُنَّ مَاهُونَ وَكَبَّ أَرْمَلًا لِّلْحَمِّ طَرَشًا
قَالَ طَلَّلَ.

“Ийлониш шарти ийло рўёбга чиқаётган пайтда аёлда маҳаллият, яъни ийло қилувчининг никоҳида ва эрни талоққа аҳл бўлиши лозимдир” (Дуррул мухтор).

نَمَّ أَسِيْلَ أُمَّةً نَّالَ نُونًا جَمَلًا وَيَبَّصَلًا أَلَيْ حَصِي أَلْفِ غُولُ بَلَّ أَوْلَقَ لَطَارَتِ شَدَافًا
قَالَ طَلَّلَ.

“Ийлода ақл билан балоғат шарт қилинади. Балоғатга етмаган бола ва мажнуннинг ийлоси дуруст бўлмайди. Чунки, у иккиси талоқ қўйишга аҳл эмаслар” (Раддул мухтор);

3. **Яқинликни бирор жойга хослаб қўймаслик**, яъни ийло қилаётган киши бирор хос жойга хослаб: “Аллоҳга қасамки, уйда сен билан алоқа қилмайман ёки отангинг уйда яқинлик қилмайман ёки фалон жойда сенга яқинлик қилмайман” деса, бас бу ийло эмас, балки, қасам ҳисобланади. Агар белгиланган жойда яқинлик қилса, қасамнинг бузганлиги каффорати лозим бўлади.

رَوِيَّغِي فِ أُنَابَرُقُ نَكْمِي نَدَالِي نَكْمَبِ دِّي قِي أَلْ نَأَاهُ نَمَّو حَلَّ طَائِرَشَ نَمَّو

“Ийло бирор макон билан қайдланмаслиги ийло шартларидандир. Чунки, тайин қилинган макондан бошқа жойда аёли билан яқинлик қилиши мумкиндир” (Раддул мухтор);

4. **Тўрт ойдан бирор кунни истисно қилмаслиги**. Агар истисно қилса, шаръий ийло бўлмайди. Масалан, бир киши аёлига: “Тўрт ойгача ёки бир йилгача яқинлик қилмайман. Лекин, бундан бир кун истисно” деб айтса, бу ийло бўлмайди. Чунки, бир кун ноаниқ бўлиб, тўрт ойнинг қайсидир бир куни бўлиши мумкин. Ийло эса, тўрт ойдан бир кун ҳам кам бўлмаслиги керак. Агар бир киши аёлига: “Аллоҳга қасамки, бир йил яқинлик қилмайман. Лекин, бир кун бундан мустасно” деса ва кетидан аёли билан яқинлик қилса, сўнг тўрт ой ёки ундан кўпроқ вақт аёли билан қўшилмаса, ийло собит бўлади. Чунки, истисно сабабли ийло йўқ ҳукмида эди. Қасам

кетидан қўшилиш билан ийло собит бўлди.

مَلْ أَمْوِيَّ الْإِئْتَانَسْ كُبْرَقَا الْهَلْ لَوَا لَاقْ وَأَخْلَلِ دُمْلَا نَعِ صُقْنَلْ أَمْ دَعِ وَطِيَّ أَرْشْ نَمْوْ
أَيْلَوْمَ رَاصْ رَثْ كَأَفْ رُشْ أَعْبَرَا نَسْلَا نَمْ يَقَبْ وَاهَبْرَقْ نِ لَبْ لَخْلَلْ أَيْلَوْمَ نُنْ كَيْ

“Тўрт ой муддатдан кам бўлмаслиги ийло шартларидандир. Агар бир киши аёлига: “Аллоҳга қасамки, бир кун кам бир йил яқинлик қилмайман” деса, ўша заҳоти ийло қилувчи бўлмайди. Балки, аёлига яқинлик қилгандан кейин қасам ичган йилидан тўрт ёки ундан кўпроқ муддат қолса ийло қилувчига айланади” (Дуррул мухтор).

ИЙЛОНИНГ ҚИСМИ ВА ҲУКМЛАРИ

Ийло икки хил бўлади:

1. Абадий ийло;
2. Муваққат ийло.

Ийлои муваққатнинг икки сурати бор. Улар:

1. Тўрт ойдан кам муддатга қасам ичиш;
2. Тўрт ой ва ундан кўп муддатга қасам ичиш.

Биринчи суратда ийло дуруст бўлмайди. Шунинг учун бир киши: “Бир ёки икки ёки уч ойгача аёлим билан яқинлик қилмайман” деб қасам ичса, бу шаръий ийло бўлмайди ва ийлонинг ҳукми унга татбиқ қилинмайди. Агар эр аёлига юқорида зикр қилинган ойлarda яқинлик қилмаса, эрга ҳам, аёлга ҳам ҳеч нарса лозим бўлмайди. Агар икки ой ичида яқинлик қилса, аёлга талоқ воқе бўлмай, қасамни бузганлиги учун эрга қасамнинг каффорати лозим бўлади.

رەشاعە براءة حلال يهواهنم لقاىلع فلحولءالءالف .

“Ийло муддатидан озга қасам ичиш билан ийло дуруст бўлмайди. Ийло муддати тўрт ойдир” (Шарҳул виқоя).

سئل وهف ارهش وانى رهش اهأطى ال نا فلح نا هلصاح واعرش يءالءالف هلوق
ءءملا كلت أطي مل نا هنا همكح لب يئالال همكح هيلع بئرتى الوى عرش ءالءاب
 . نامىال رئاس يءامك نىمى ءرافك ىءا اهى فئطو نا وهىلع ءىش ال

“Агар икки ой ёки бир ой яқинлик қилмасликка қасам ичса, у шаръий ийло ҳисобланмайди. Уни устига келгусида келувчи ҳукмлар ҳам тартиб топмайди. Балки, агар ўша муддат ичида унга яқинлик қилмаса, зиммасига ҳеч нарса лозим бўлмайди. Агар яқинлик қилиб қўйса, бошқа қасамларини бузганларидек, қасамнинг каффорати лозим бўлади” (Умдатур риоя).

Иккинчи сурат шуки, эр: “Тўрт ой ёки ундан зиёда муайян муддатда аёлимга яқинлик қилмайман” деб қасам ичса ва тўрт ой ичида аёлига яқинлик қилса, ийло бекор бўлиб, аёл эрнинг никоҳида қолади. Лекин, қасамни бузганлиги учун эрга каффорат лозим бўлади. Агар эр ичган

қасамини бузмай, ичган қасамига мувофиқ тўрт ой ёки тўрт ойдан зиёда муайян муддатгача аёлига яқинлик қилмаса, аёлга боин талоқ воқе бўлади ва шу билан ийло тугаб эрга қасамнинг каффорат лозим бўлмайди.

رَفَعْنَا لَكَ ذُنُوبَكَ وَأَعْتَمْنَا لَكَ وَجْهَكَ وَكُنَّا لَكَ صِدْقًا وَرَدَدْنَا لَكَ الْكُلَّ مَمْلُوكًا ۖ وَإِذَا حَضَرَ عَاقِبَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا صَدَّقْتَ رَبًّا لَدُنَّا فَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ عَشْرًا مِمَّا تَدْعُو بِهِ نَفْسًا ذَلِيلًا ۗ وَإِذَا حَضَرَ عَاقِبَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا صَدَّقْتَ رَبًّا لَدُنَّا فَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ عَشْرًا مِمَّا تَدْعُو بِهِ نَفْسًا ذَلِيلًا ۗ وَإِذَا حَضَرَ عَاقِبَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا صَدَّقْتَ رَبًّا لَدُنَّا فَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ عَشْرًا مِمَّا تَدْعُو بِهِ نَفْسًا ذَلِيلًا ۗ

“Агар тўрт ой ичида яқинлик қилиб қўйса, қасамхўр бўлиб, каффорат лозим бўлади. Чунки, каффорат қасамхўрлик вожиб қилган нарсадир. Ийло эса соқит бўлади. Чунки, қасам қасамни бузиш билан бекор бўлади. Агар тўрт ой ичида яқинлик қилмаса, хотин бир боин талоқ бўлади” (Ҳидоя).

Абадий ийло – абадий аёлга яқинлик қилмасликка қасам ичиш абадий ийло дейилади. Масалан, эр аёлига: “Аллоҳга қасамки, абадий сенга яқинлик қилмайман” деса ёки абадий лафзисиз эр аёлига: “Аллоҳга қасамки, сенга яқинлик қилмайман” деса, бас икки лафз билан ичилган қасмининг ҳукми бир хилдир, яъни эр бундай ҳолатда тўрт ой ичида аёлига яқинлик қилса, ийло тугаб, ичган қасамини бузганлиги учун қасам каффоратини тўлайди. Агар тўрт ойгача яқинлик қилмаса, аёлга бир боин талоқ воқе бўлади ва ийло давом этади. Бир боин талоқдан кейин эр аёлни никоҳ билан ўзига қайтариб олса, абадиятга ичилган ийло яна давом этади. Агар яна тўрт ой ичида эр аёли билан қўшилса, ийло тугаб, ичган қасмининг бузганлигини каффоратини тўлайди. Агар иккинчи никоҳдан кейин ҳам эр аёлига тўрт ой ўтгунча яқинлик қилмаса, иккинчи боин талоқ воқе бўлади ва ийло давом этади. Иккинчи боин талоқдан кейин эр аёлини никоҳ билан ўзига қайтариб олса ва тўрт ойгача яқинлик қилмаса, учинчи муғаллаза боин талоқ воқе бўлади. Учинчи талоқдан кейин аёл идда ўтириб, ундан кейин шаръий ҳалоласиз аввалги эрига қайта олмайди. Шаръий ҳалолодан кейин аввалги эрига никоҳланса, абадиятга ичилган ийло бекор бўлади. Агар эр аёлига бундан кейин ҳам тўрт ойгача яқинлик қилмаса, боин талоқ воқе бўлмайди. Лекин, эр аёлига яқинлик қилса, ичган қасамининг бузганлигини каффоратини тўлайди. Чунки, ийло таълиқут талоқ каби милкка боғланган эди. Милк янгилангандан кейин таълиқут талоқни асари боқий қолмаганидек, ийлонинг асари ҳам боқий қолмайди. Лекин қасам боқий қолади.

تَضَمَّنَا وَآتَيْنَاكَ الْكِتَابَ الْكَرِيمَ ۗ وَإِذَا حَضَرَ عَاقِبَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا صَدَّقْتَ رَبًّا لَدُنَّا فَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ عَشْرًا مِمَّا تَدْعُو بِهِ نَفْسًا ذَلِيلًا ۗ وَإِذَا حَضَرَ عَاقِبَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا صَدَّقْتَ رَبًّا لَدُنَّا فَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ عَشْرًا مِمَّا تَدْعُو بِهِ نَفْسًا ذَلِيلًا ۗ

“Ийло маълум бир муддатга ичилган бўлса, қасам соқит бўлади.

Агар абадий бўлса эса, соқит бўлмайди. Агар хотинига иккинчи ва учинчи бор никоҳланса ҳамда муддат ўтгунича яқинлик қилмаса, кейинги ийло билан боин талоқ бўлаверади. Муддат уйланган вақтдан ҳисоланади. Агар хотин бошқа эрга текгач аввалги эр уни ўз никоҳига олса, тўрт ой ўтсада талоқ бўлмайди. Қасам ичганданги милк тугаганлиги учун. Агар бошқа эрга тегиб чиққандан кейин унга яқинлик қилса, қасамини боқий қолгани учун каффорат лозим бўлади” (Дуррул мухтор).

АЛЛОҲ ТАОЛО БИЛАН ҚАСАМ ИЧМАЙ БИРОР НАРСАНИ ЗИММАСИГА ВОЖИБ ҚИЛИБ ИЙЛО ҚИЛИШ

Аллоҳ таоло исми билан қасам ичиш билан ийло қилишнинг баёни юқорида зикр қилинди. Лекин, бирор киши ийлода Аллоҳ исми билан қасам ичиш ўрнига шарт ва жазога кўра бирор бошқа нарса билан қасам ичса ва уни қилиш умумий тарзда машаққат туғдирадиган бўлса, бас қачон шарт топилса, яъни аёлга яқинлик қилса, жазо, яъни ичган қасами лозим бўлади. Масалан, бир киши аёлига: “Сенга яқинлик қилсам, менга ҳаж ёки бир ой рўза тутиш лозим бўлсин ёки қулларим озод бўлсин ёки сенга яқинлик қилсам бошқа аёлим талоқ бўлсин” деса ва аёли билан яқинлик қилса, бас бу кишига ҳаж, рўза, қулини озод қилиш ва аёлига талоқ воқе бўлади ҳамда шу билан ийло тугайди. Лекин, у киши тўрт ойгача аёлига яқинлик қилмаса, ийло сабабли унинг аёлига бир боин талоқ воқе бўлади. Чунки, аёлга яқинлик қилмаслик қасам билан рўёбга чиқди. Қасам эса, шарт ва жазодир. Жазо аёлга яқинлик қилишдан тийиб тургувчидир. Зеро, у жазо сабабли яқинлик қилишдан тўсиляпти. Агар шарт ва жазо бажариш қийин бўлган ишлардан бўлса, ўшак жазо ва шарт туфайли яқинликдан тийилиш собит бўлади ва буни ийло дейилади ва шунинг учун ҳам тўрт ой ўтишига бир боин талоқ воқе бўлади. Талоққа қасам ичишликнинг сурати шуки, мурожаат қилаётган аёлига талоқни муъаллақ қилади. Масалан, тўрт ойгача сенга яқинлик қилсам талоқсан дейиши каби. Талоқни таълиқ қилишнинг ҳам икки сурати бор. Хитоб қилаётган аёли билан қўшилишга талоқни таълиқ қилиш ёки хитоб қилинаётган аёлнинг кундошига талоқни таълиқ қилиш. Ушбу ҳар икки сурат ҳам яқинлик қилишдан тўсувчи ҳисобланади. Масалан, эр аёлига: “Сенга яқинлик қилсам талоқсан” деса ва тўрт ой ичида у билан яқинлик қилса, бир ражъий талоқ воқе бўлиб, ийло тугайди. Лекин, билингки, бу суратда ийло сабабли боин талоқ воқе бўлмайди. Агар эр аёлига қараб: “Сенга яқинлик қилсам фалон аёлим талоқ бўлсин” деса ва тўрт ой ичида у билан яқинлик қилса, хитоб қилинган аёлининг кундошига ражъий талоқ воқе бўлади. Лекин, ийло қилинган аёлга талоқ воқе бўлмайди. Ҳа, агар эр у хитоб қилган аёлига

тўрт ойгача яқинлик қилмаса, ийло туфайли кундошига талоқ тушмай ўзига бир боин талоқ воқе бўлади.

عَنْ مَوْلَى قُحَّحِ بْنِ لُؤْمِ وَهُوَ قَالَ طَوَّأْتُ عِوَاءَ قَدَصِبٍ وَأَمَّ وَصِبٍ وَأَجَّحِبَ فَالْحَوْلُ وَنَمَّ أَهِي فِأَمَلٍ عَنَ أَمِّ عَيْزِجِ الْإِهْدَةِ وَأَزْجَلِ أَوْ طَرَّشِ الْإِهْدِ وَهُوَ نِيْمِي لِبَابِ الْكُؤِ وَهُوَ تَبِحِ اصِّ قَالَطٍ وَأَهَ قَالَطٍ أَهَنْ أَبْرُقِبَ قَلْعِي نَأْ قَالَطِ لِبَابِ فَالْحَوْلِ أَوْ عَيْزِجِ الْإِهْدِ عَنَ أَمِّ كَلْدِ

“Агар аёлим билан яқинлик қилсам ҳаж, рўза, садақа, қул озод қилиш ёки талоқ лозим бўлсин деб қасам ичса, қасам билан яқинликдан тўсувчи топилгани учун бундай киши ийло қилувчига айланади. Бундай қасам шарт ва жазони зикр қилишдир. Чунки, бундай жазоларда машаққат бўлиб, хотинга яқинлик қилишдан ман қилувчи бўлади. Талоққа қасам ичишликнинг сурати, яқинлик қилишни ўзининг ёки кундошининг талоғига боғлиқ қилишдирқ.” (Ҳидоя).

Шарт ва жазо тарзида бирор нарсага қасам ичса ва уни қилиш умумий тарзда қийинчилик туғдирмаса, бу ийло бўлмайди. Масалан, бир киши аёлига: “Сенга яқинлик қилсам, тўрт рақъат ёки бир кун рўза тутиш лозим бўлсин” деса, бу билан каффорат ҳам, ийло ҳам воқе бўлмайди, яъни тўрт ой ичида аёлига яқинлик қилса, тўрт рақъат ёки бир кун рўза лозим бўлмайди ёки аксинча тўрт ой яқинлик қилмаса, аёлга ийло сабабли бир боин талоқ воқе бўлмайди.

أَمْ كِهْ هُوَ حَوْلٌ وَجَّحَ لَأَكِ هَسْفَنَ يَفِ أَقْشُمُ هُنَّ وَكَ طَرَّشِ الْإِهْدِ مَزَلِيٍّ قَشْمِ عَيْشِبِ الْإِهْدِ هُوَ وَقَّ رَمَّ أَمْ كِهْ لَسْ كِهْ وَأَنْ بَجَلُ هُوَ أَقْشِ إِضْرَعُ نَأْ وَنِي تَعَكْرَةَ أَلْ صَوَّ وَوَعَّ لَأَكِ هُوَ رِي عَجَّ حَفِ، يَتَأْيِي حَتَّ فِ الْإِهْدِ

“Машаққатга солувчи нарса бўлиши лозим. Ҳаж ва у каби ўз нафсида машаққатга солувчи бўлиши шартдир. Ундан бошқа сафарбарликда қатнашиш, икки рақъат намоз кабилар чиқиб кетди. Гоҳида, қўрқоқлик ёки дангасалик туфайли уларда ҳам машаққатга солиш бўлсада. “Фатҳ” да ўтганидек” (Раддул мухтор).

Бир кишининг бир неча аёллари бўлса, ийло сабабли барча аёлларига талоқ воқе бўладими ёки фақат хитоб қилинган аёлигами? “Дуррул мухтор” соҳиби бу борада олимлардан турли қавлларни нақл қилганлар. Лекин, аллома Шомий барча қавлларни баён қилиб, сўзи охирида хулоса тарзда шундай деганлар: “Эр томонидан ийло қилишнинг турли суратлари бор. Агар эр фақат бир аёлига хитоб қилиб: “Сен менга ҳаромсан” деса, ҳеч қандай ихтилофсиз хитоб қилинган аёлига боин талоқ воқе бўлади. Бошқа аёлларига эса, талоқ воқе бўлмайди. Агар эр умумий сийғада: “Ҳар бир ҳалол нарса менга ҳаром” деса, бил иттифоқ барча аёлларига талоқ воқе бўлади. Агар эр birlikда: “Аёлим талоқ” деса, ҳеч қандай тайинсиз

аёллардан бирига талоқ воқе бўлади ва тайин қилиш эрни зиммасида қолади. Агар бир киши: “Аллоҳ таоло ҳалол қилган нарсалар ёки мусулмонлар учун ҳалол бўлган нарсалар менга ҳаром” деса, бас бу суратда олимлар ихтилоф қилганлар. Лекин, рожиҳ қавлга кўра ушбу суратда ҳам барча аёлларига талоқ воқе бўлади”.

لِحُكِّكَ "نَأْيُفَوَّهَ بَطَاحُ الْمَلِصُحِّي "مَآرَحَ هَيْلَعِ تَنْأ "نَأْيُفَ فَالِخِ الْعُؤَّانُ صَاحُ لَوَّ
وَ"مَآرَحَ هُتْأَزْمَا :يَفَوَّيْ قَارَعُ تَسَالِا مَوْمُؤَالِا ءَادَأَحِ رِصَلِ عَبْرَأَلِا مُعْي "مَآرَحَ هَيْلَعِ
لُحِ وَ"ءَلَلِا لُحِ :وَحَن يَفُ فَالِخِ لَأْمْنِا وَءِءَنِّيْ غَمِّ رِيْغِ ءِدْحِا وَىلَعِ عُغَقِيْ قُلْا ط
ءَبْشَأَلِا وَءَارْفَأَ ءَرُؤِصِ لَأَرْطَنِ ءَنِّيْ غَمِّ رِيْغِ ءِدْحِا وَىلَعِ عُغَقِيْ لِيْقَفِ ،نِيْمَلِ سُمْلِا
"لُكُّلِا مُعْيُ ءَنَأْ"

“Хуллас, “сен унга ҳаромсан” деб айтилган сўз, унга қарата айтилган аёлга хос бўлади. Ҳар бир ҳалол унга ҳаромдир, деб айтилган сўз эса, агар тўртта хотини бўлса, тўраласига ҳам тегишли бўлади. “Кул” лафзи умумни ва ўз остига кирувчи барча нарсаларни очиқ ифода қилгани учун. Эрнинг “Ўз хотини унга ҳаром ёки талоқ” деган сўз билан тайинсиз битта аёлига талоқ воқе бўлади. Аллоҳнинг ҳалол қилган нарсаси ёки мусулмонларга ҳалол бўлган нарсалар, унга (яъни эр ўзига) ҳаромдир деган сўзда хилоф бор. Бир қилга кўра тайинсиз битта аёлга талоқ тушади деб ҳам айтилган. Лекин, нечта аёли бўлса, барчасига тегишли бўлиши муносиброқдир” (Раддул мухтор).

ШАРТ, ЖАЗО ВА АЛЛОҲ ТАОЛОНИНГ ИСМИДАН БОШҚА НАРСА БИЛАН ИЙЛО ҚИЛИШ

Бир киши шарт, жазосиз ва Аллоҳ таоло исмисиз ийло қилса, бас бу ийло шаръий бўлмайди. Масалан, бир киши аёлига хитоб қилиб: “Фалон санмга қасам ёки фалон пирга қасам (Аллоҳ таоло Ўзи асрасин)” деб, аёли билан тўрт ой ичида қўшилса, каффорат лозим бўлмайди. Агар эр тўрт ой ичида яқинлик қилмаса, аёлга талоқ воқе бўлмайди. Лекин, бундай қасам ичиш жоиз эмас. Зеро, ҳадисда бундан қайтарилган.

نُبَيَّبَتِ الْاَيْتَحَ اَيْلَوْمُ نُؤُكَيِ الْاِءَاخِ لَو طُرْشَلِا رِيْغِ بَوَّ لَجَّ وَرَعِ ءَلَلِا رِيْغِ بَ فَالِحِ وَلَو
مَءِدْعِ نَألِ نِيْمَيِ بَسَيِّ لُءَنَألِ :ءَهَبَرَقُ نَألِ هَيْلَعِ ءَرَأَفَكِ الْاَوِءِيْ فَرِيْغِ نَمِ ءُءْمَلِا يِضْمُ ب
اَوْفَلِحَتِ الْا { مَلَسَوِ هَيْلَعِ ءَلَلِا اَيْلَصِ بِيْ نَألِا لَأَقُوْ ءُؤُقُلِا وَءَوِ نِيْمَيِ لَألِا اَيْنَعَمِ
يِوَرَوِ ،رَدِّيْ لَوَأَلِا بَ فَالِحِ لَفِ اَفَلِا حَمُكُنْمَ نَأكُ نَمَفِ تِيْغِ اَوَطَلِا بَ الْاَوِ ،مُكُئِ اَبِا بَ
{ كَرَشَأْ دَقَفِ ءَلَلِا رِيْغِ بَ فَالِحِ نَمِ }

“Агар Аллоҳ азза важалладан бошқаси билан ва шарт жазоларни ишлатмай қасам ичса, ийло қилувчи бўлмайди. Ҳатто, аёлига яқинлик қилмай муддат ўтиб кетса ҳам талоқ воқе бўлмайди. Агар яқинлик қилса, эрга каффорат ҳам лозим бўлмайди. Чунки, унда ямийн, яъни қувват маъноси бўлмагани учун қасам эмасдир. Набий

соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Оталарингиз ва бутлар билан қасам ичманглар. Ким қасам ичмоқчи бўлса, Аллоҳ билан қасам ичсин ёки қасам ичишни тарк қилсин” дедилар. “Ким Аллоҳ таолодан ўзга билан қасам ичса, шикр келтирган бўлади” деган ҳадис ҳам ривоят қилинган” (Бадоиъус саноиъ).

ИЙЛОНИНГ САРИҲ ВА КИНОЯ ЛАФЗЛАРИ

Талоқ каби ийлонинг ҳам баъзи лафзлари сариҳ ҳисобланиб, уни эшитиш билан жимони тарк қилиш тушунилади ва бошқа маъно ҳаёлга келмайди. Масалан, “Яқинлик қилмайман”, “Жимо қилмайман”, “Ватий қилмайман” ва бошқалар. Бу лафзларни айтгандан кейин ийлони ният қилсин ёки қилмасин тўрт ой ичида аёлга яқинлик қилиш билан яқинлик қилмайман деб ичган қасамини бузганлик каффорат лозим бўлади. Агар тўрт ой яқинлик қилмаса, ийло сабабли бир боин талоқ воқе бўлади. Ийлонинг баъзи лафзлари талоқ лафзлари каби киноя ҳисобланади, яъни у лафзлардан фақат жимони тарк қилиш тушунилмайди. Балки, ундан бошқа маъноларга ҳам далолат қилади. Масалан: “Сенга қўл теккизмайман”, “Сени олдинга кирмайман”, “Сени қучоғимга олмайман”, “Сен билан бир ёстиққа бош қўймайман” ва бошқа лафзлар каби. Бас, бу лафзларда эрнинг ниятига қаралади. Агар эр бу сўзлар билан хотинига яқинлик қилмасликни ният қилса ийло бўлади. Аксинча бўлса, ийло бўлмайди.

طَفَلٌ لُّكْفٌ حُرِّصَ لِمَا أُوَيْدَ أَنْ كَوَّحَ رِصَ : (نَاغَوْنَ أَيْ لِيْلَا أَوْبُ غَقِي يَتَّالِ طَافَلٌ أَلِ
أُوَيْدَ أَنْ كَلَّ أَوْ خَلَّ كُتْمَ أَجْ أَلِ كُبْرُقَا أَلِ هَلْ وَقَلُّ هُنْمَ عَاقُولَا يَنْعَمَ مَهْفَلَا يَلِ قُبْسَي
يُونَي مَلْ أَمَفُ هُزْيَغُ لَمْتُ حُيَوُ هُنْمَ عَاقُولَا يَنْعَمَ مَهْفَلَا يَلِ قُبْسَي أَلِ طَفَلٌ لُّكْفُ
أُسْ أَرْعُمُ حُيَا أَلِ هَاشْغَا أَلِ أَوْبُ لُحْدَا أَلِ هَايْنَا أَلِ هَسَمَا أَلِ هَلْ وَقَكَّ أَيْ لِيْلَا نُوَكِّي أَلِ
يَسْ أَرُو .

“Ийло у билан воқе бўладиган сўзлар икки қисмдир: Сарих ва киноя. Яқинлик қилиш маъносини англатадиган ҳар бир сўз сариҳ ҳисобланади. Масалан, эрнинг яқинлик қилмайман, жимо қилмайман каби сўзларидек...Яқинлик қилиш маъносини очиқ ойдин англатмай ундан бошқа нарсани эҳтимоли бор бўлган сўзлар кинойдир. Масалан, сенга тегинмайман, ҳузурингга кирмайман, сен билан менинг бошим бир бўлмайди каби” (Фатвои ҳиндия).

ИЙЛОДАН ҚАЙТИШНИНГ ЙЎЛИ

Ийлодан кейин эр ийлодан қайтишни истаса, бас буни икки сурати, яъни эр жимо қилишга қодир бўлиш ёки бўлмасликдир. Агар жимо қилишга қодир бўлса ва тўрт ой ичида аёлига яқинлик қилса, ийло бекор бўлиб, қасамини бузганлик каффорати лозим бўлади. Жимога қодир бўлган кишини: “Аёлимга қайтдим” деб айтиши билан аёлига қайтган бўлмайди, яъни

қасамини бузган бўлмайди. Агар эр ёки аёл беморлиги туфайли амалий тарзда тўрт ой ичида яқинлик қилишни имкони бўлмаса ёки аёлнинг жинсий аъзосида ратқо (гўш, суяк, без каби нарса пайдо бўлиб, яқинлик қилишга монельлик қиладиган) касаллиги пайдо бўлса ва шу сабабли аёл билан яқинлик қилишни иложи бўлмаса ёки аёл жуда ёш бўлгани сабабли яқинлик қилиш мумкин бўлмаса ёки эр билан аёлнинг ўртасидаги масофа тўрт ойдан зиёда муддатни ташкил қилса “Ҳидоя” асарининг соҳиби бу суратларнинг барчасида эрга сўз билан аёлига қайтиш ихтиёри берилади деганлар. Агар юқоридаги шартлар топилган эр ийло муддатининг ичида: “Мен аёлимга қайтдим” деса, баса ийло соқит бўлади. “Иноя” асарининг соҳиби унга қўшимча қилиб: “Агар эр бемор бўлса, унинг уч сурати бор:

1. Эр соғлом ҳолатда аёлини ийло қилса ва ийлодан кейин соғлом ҳолатда бир неча пайт юрса ва шу вақт оралигида аёли билан қўшилишни истаса, қўшила олишга қодир бўлса-ю, лекин бу ишни қилмаса ва бемор бўлиб қолса, бас бизнинг наздимизда бундай киши фақат жимо билан аёлига қайтиши мумкин, сўз билан эмас;

2. Бир киши касал ҳолатида ийло қилса ва ордан тўрт ой ўтгунча касаллиги давом этса, бундай кишининг ийлоси сўз билан дуруст бўлади. Ражъат қилиш сўзлари қуйидагилар: Унга қайтдим, унинг ийлосини ботил қилдим, уни қайтариб олдим кабилар. Агар яқинлик қилишга қодир бўлмаган киши сўз билан аёлига қайтса, қасам каффорати лозим бўлмайди. Чунки, каффорат қасамни бузишга тайин қилинган жазодир. Эр аёлига яқинлик қилмас экан “аёлимни ўзимга қайтариб олдим” деган эрнинг сўз билан ийло бекор бўлиб, қасам бузилмайди;

3. Бир киши касал ҳолатида ийло қилса ва ийло муддати оралигида жимо қилишга қодир бўлиб қолса, бас унинг аёлга қайтиши яқинлик билан бўлади. Агар жимога қодир бўлишдан олдин сўз билан аёлга қайтган бўлса, эътиборга олинади. Агар сўз билан қайтган бўлмаса, тузалгандан кейин сўз билан ражъат қилиши ботил бўлади. Чунки, ўринбосар воситасида мақсадга эришиш, аслга қодир бўлмаган суратдагина бўлади. Бу ерда эса, эр аслга қодир бўлиб қолди.

أَلَّ رِيَّعًا وَأَقْرَبًا وَأَضْرَمَ تَنَاقًا وَأَعَامَجًا لَعَلَّ رُدِّيَ إِلَى رَمِي لَوْ مَلَا نَاكَ نِوَا
نَا هُوَ فِإِلِّي إِذْ دُمِّي فِي أَهْلِ لَصِي نَا رُدِّيَ إِلَى فِإَسَمِ أُمِّهِ نَبَّ تَنَاقًا وَأَعَامَجَت
أَلِّي إِذْ لَطَقَسَ كَلَّ دَلَّاقًا نِوَا فِإِلِّي إِذْ دُمِّي فِي أَهْلِ لَصِي نَا فِإَسَمِ أُمِّهِ نَبَّ تَنَاقًا لَوْ مَلَا نِوَا

“Ийло қилувчи касаллиги туфайли яқинлик қилишга қодир бўлмаса ёки аёл бемор, ратқо (қин ичидан суяк ўсиб чиқиб яқинлик мумкин бўлмайдиган аёл) ёки тенгқурлари яқинлик қилинмайдиган даражада ёш бўлса ёки эр-хотин ўртасида сафар масофаси бўлиб, ийло муддати ичида бир-бирига етиша олмаса, эрнинг ийло

